

Vint anys de la mort de Gabriel Ferrater

L'intel·lecte ingenu

A setanta anys del naixement de Gabriel Ferrater, i a vint anys de la seva mort, Ramon Barnils publica en EL TEMPS la biografia de Gabriel Ferrater. La biografia d'un mite persistent per la solidesa i per la discreció dels adoradors.

Gabriel Ferrater (Reus, 20 de maig de 1922—Sant Cugat del Vallès, 27 d'abril del 1972) és un mite persistent per la solidesa i per la discreció dels adoradors. Vanitós, d'una vanitat molt explicable, i ingenu, d'una ingenuïtat que ell mateix es reconeixia, però que no s'acabava de creure, no li hauria pas desagradat l'estil amb què els seus en conreen la mitificació.

Enguany fa, doncs, setanta anys que va néixer, i vint que va morir.

De família de vinaters, tenien diners: n'hi ha prou de veure la casa on va néixer, tocant a la plaça d'en Prim de la capital del Baix Camp. Hi ha placa explicativa. Detall importantíssim: la família tenia diners, però se'ls mereixia. Els pares del poeta no van voler que els fills anessin a estudi fins que no fos administrativament inevitable, i que tingués una vida sana i al camp —no ben bé de pagès—. D'aspecte físic també noucentista, el pare de Ferrater va ser tan capaç de proclamar la República del balcó de l'Ajuntament estant com de discutir en tertúlia sobre l'inconvenient de suïcidar-se a pistola: el fred del canó tocant la temple.

La mort del pare, com la del fill després i, després, la de la mare, ha dut alguns teòrics a teoritzar sobre el cas. Però Gabriel Ferrater, en una entrevista publicada a *El Heraldo de México* (1971), té un punt de vista personal sobre segons quines deduccions: "Un crític diu que *Hamlet* tracta del complex d'Èdip. És cert, però el crític en conclou que Shakespeare tenia molts complexos d'Èdip. No, senyor: Shakespeare era una persona prou intel·ligent per a descobrir el complex d'Èdip i escriure una obra tractant-ne".

Va ser pitjor: en una de les més lamentables, i per tant poc freqüents, accions promitificació de Ferrater, feta, doncs, per persones afortunadament ja inexistents com a tals mitificadors, es van repartir entre el públic assistent bosses de plàstic d'escombraries, del mateix model i color

que la feta servir per Ferrater per a ajudar-se a morir.

La família Ferrater disposava d'un mas, la masia Picarany, a Almofter, damunt Reus. Avui el mas i les seves terres són una urbanització d'intenció inequívocament reusenca, de la intenció establerta en el conegut anunci "Reus, París, Londres": mig amagada expressament, per a fer notar que no es vol fer notar; a parcel·les confortables, i en altres una més dels centenars d'urbanitzacions situades, ai las, ni en mar ni en muntanya.

A la masia Picarany va aprendre de llegir i escriure Gabriel Ferrater, durant les llarguïssimes estades que hi va fer, de vegades amb la família i de més gran sol o amb algú, durant la primera meitat de la seva vida; fins als deu anys, després a la primera part de la guerra del 1936-39, i gairebé les darreres entre 1941 i 1947, ja tomat de l'exili a Bordeus i abans d'anar-se'n, decididament, de Reus.

Fins als deu anys, doncs, i mercès a les conviccions pedagògic-higièniques dels pares, Ferrater no va anar a estudi, i encara perquè era obligatori, si es volia tenir el títol del batxillerat.

Que no va acabar fins al 1947, a vint-i-cinc anys d'edat.

Al 1938 el pare, de conviccions republicanes, ric i d'aroma noucentista, va decidir que la guerra no era el que podia haver estat, i va trobar la manera de fugir-ne. Així, la família es va instal·lar a Bordeus, on el cap de família treballava al Consolat de la República.

Allà Ferrater hi va aprendre idiomes, i sobretot una cosa; què volia dir, exactament, la paraula Cultura, no pas doncs només, ni principalment, Literatura, i com aquest concepte podia formar part visible de la vida quotidiana de milers de persones, i com aquesta situació de comunitat culta era una situació envejable. Una enveja que, explícita de primer, i al final de la seva vida implícita per inabastable en la

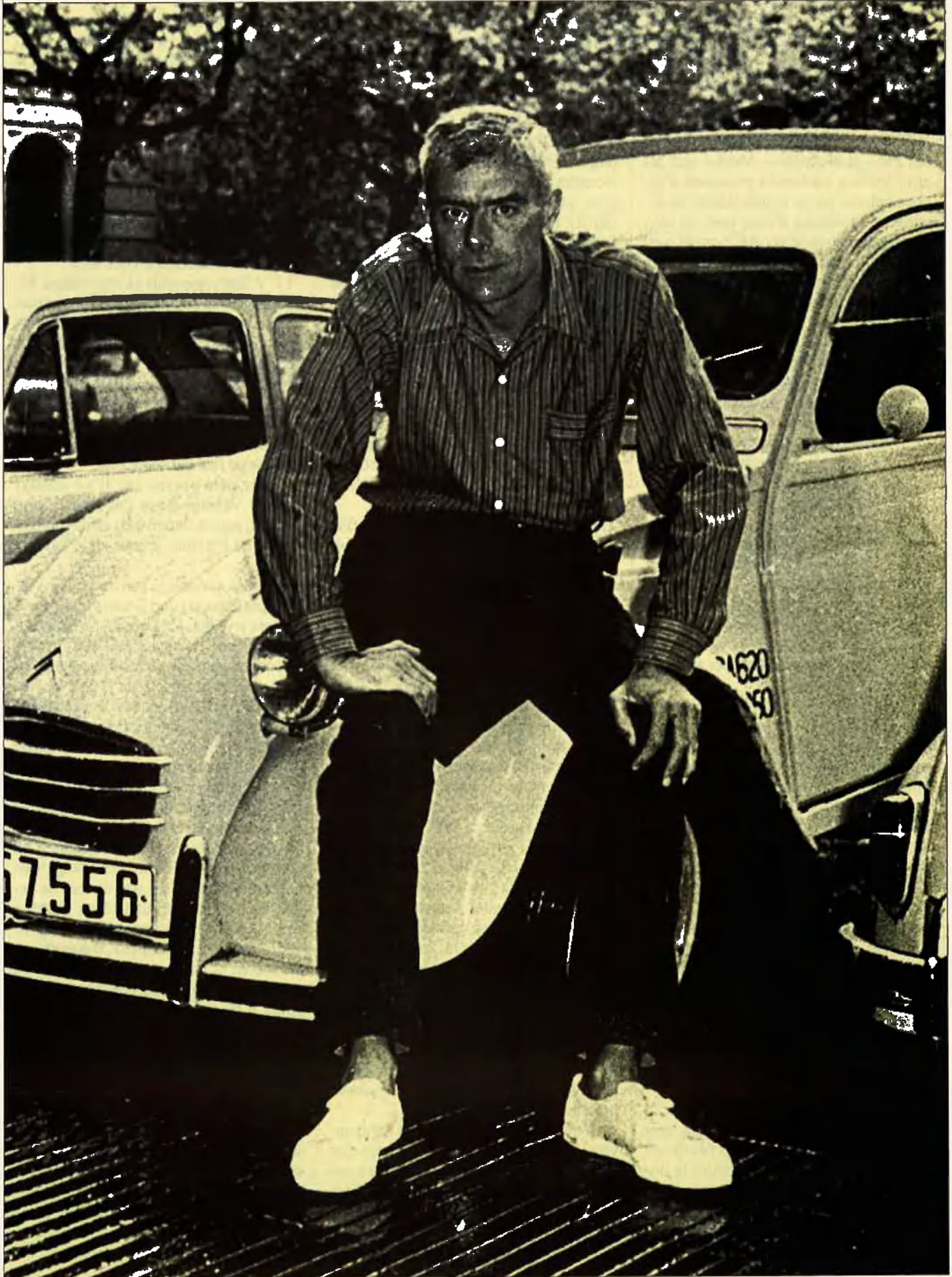
comunitat catalana d'aquells seus darrers anys, li va durar per sempre, i forma part del mite admirat pels fargadors del mite ferraterià.

Del món de la seva revolució i guerra de 1936 a 1939 n'informa Ferrater a *In memoriam*, el seu segon poema més llarg.

En tornar de Bordeus, al 1941, i fins al 1947 en què va començar a instal·lar-se a Barcelona, Ferrater va rebre la influència de la família Valentí, traslladada a Reus. Eduard Valentí i Fiol (1910-1971), un cop acabada la guerra, es va veure tallada la carrera de professor i estudiós universitari per causes polítiques, i es va haver de col·locar a Reus com a mestre de l'institut de batxillerat. Ferrater tingué entrada a la casa i llar del desterrat, i en rebé la influència; no tan sols de Valentí —autor d'*Els clàssics i la literatura catalana moderna*, de l'imprescindible *El primer modernismo literario catalán i sus fundamentos ideològics*, d'una gramàtica del llatí, entre altres publicacions—, sinó que es pot dir de tots els membres de la família. Un cas més, el de la filla Helena, morta fa poc i escriptora, que és l'Helena amb la qual dialoga el poeta al seu més llarg, i definitori, *Poema inacabat*, i la d'altres poemes amb el nom o innominada.

Aquesta Helena és, per damunt de tot, la persona que Ferrater, per decisió personal, va decidir de mantenir com a punt de màxim interès de la seva vida moral sentimental; ni que ja tot s'hagués acabat feia anys.

Del 1943 al 1946 li va tocar d'anar a fer el soldat, al Pirineu aragonès, on hi havia intents de lluita armada per part de fraccions del Partido Comunista de España (PCE), mentre que altres fraccions, perquè no fos dit, intentaven de fer-ho veure. Alguna cosa, doncs, hi va aprendre, Ferrater, al servei. També en aquesta època, que s'hi va produir el final de la Segona Guerra Mundial, amb la derrota de Hitler, el mateix Ferrater situava una

anècdota que diuen apòcrifa: la lamentació per la pèrdua d'aquesta Guerra, entre mars d'alcohol casernari i de bracet amb un militar professional també de mitja graduació. Ja, en iniciar-se la Guerra d'aquí, Ferrater, amb catorze anys, s'havia fet de la CNT, quan els del seu braç se solien fer del Psu –ja aleshores–. Mentre que als anys seixanta continuava presumint d'anticomunisme, per un impuls similar als anteriorment insinuats: abonat, però, als anys seixanta, per obvietats tals com el vell pacte Hitler-Stalin, el teló d'acer, el cas Comorera, Berlín, Hongria, el mur de Berlín, Txecoslovàquia...; i amanit d'experiències pròpies amb els personatges del seu entorn: d'un esnobisme tan modest que amb el Psuc s'aconformaven.

L'activitat de Ferrater va ser tota la vida preponderantment, aferrissadament, decididament, còmodament, feliçment, purament intel·lectual: a mitja mili es comença a interessar per la Matemàtica, dedicació que el va dur a iniciar-ne la carrera.

Abans s'havia dedicat, intensament com sempre, a la Filosofia, i com sempre a fons, pels mètodes de llegir, estudiar, parlar-ne, i intentar usar-la com una eina més per a una altra de les seves grans dedicacions: la seducció dels auditoris. Tota la vida va tenir auditoris, d'una a unes dotzenes de persones, i tota la vida va ser la seducció l'arma que va utilitzar per a satisfer els altres, i ell mateix.

Si la dedicació a la Literatura li va començar abans de la plena infantesa, sota la influència primera de la casa paterna, i a partir dels anys quaranta hi afegeix la Filosofia, de cap allà al 1945 s'interessa per la Matemàtica, i abans del 1950 per la Pintura. Després va venir la Poesia i finalment la Lingüística. Va ser, sempre, un pur intel·lectual.

Interessat, a més, pels efectes de les accions intel·lectuals en els altres.

En 1947, poc més d'un any després d'acabat el servei militar, se'n va a Barcelona i s'hi matricula de Ciències Exactes, i comença les estades a la capital, cada cop més llargues, i que redueixen les estades a Reus i a la Masia Picarany fins que uns anys després queden reduïdes a zero: ni en parlava, els darrers anys de la seva vida.

Els primers amics i coneguts a Barcelona són del món de la pintura, gent de la seva generació: Josep Maria de Martín (amb qui havia d'escriure la novel·la de lladres i serenos *Un cuerpo, o dos*), i Maria Girona, Todó, Ràfols Casamada. En 1949 comença a pintar: de la seva obra en queda molt poca cosa, que

en adonar-se que no arribava on creia que havia d'arribar va destruir.

El 1951 mor el pare, Ricard Ferraté; l'any sobre, la mare, Amàlia Soler, s'instal·la a Barcelona amb tots tres fills, Amàlia, Joan i Gabriel.

Del 1951 un article sobre Pintura és el primer text de Ferrater a *Laye*, revista de literatura i pensament d'obediència falangista que els després famosos i coneguts Gil de Biedma, Castellet, Sacristán, Barral, i altres havien "ocupat". Aquests seran els seus amics fins gairebé al final, tot i que és difícil de parlar d'amics de Gabriel Ferrater: el seu caràcter per una banda superbiós i per l'altra feble, l'havien de fer topar per força sigui amb els qui no estaven a la seva altura intel·lectual, però que el podien fàcilment ferir atacant-lo pel seu costat feble, trencadís, hipersensible; sigui amb els qui, situats al seu mateix nivell d'intel·ligència, rebien de Ferrater les guitzes que podia etzibar per protegir-se la feblesa –pagant així, de vegades, justos per pecadors–.

Entre els qui més se'l van estimar, Blai Bonet, conegut a la residència d'estudiants del carrer de Benet Mateu –on, per aquests miracles, residia també el senyor Artells, corrector de català–. Entre els locals freqüentats per Ferrater i la seva colla en aquests primers anys a Barcelona hi havia el Stork Club, a les Galeries Tuset, i el Bar-llibreria Cristal City, a Balmales, sobre la Plaça Molina, amunt de la gasolinera.

I comença també, en aquests primers anys barcelonins, una de les seves dedicacions permanents amb la il·lusió de guanyar-s'hi la vida: traductor. Una mala manera de malguanyar-se la vida, i de la qual no va aconseguir de dur a la pràctica l'únic sistema conegut de fer-ho, segons que l'hi va explicar Manuel Lara en persona: guanyar-se la vida traduint és molt fàcil, es calcula quantes pàgines s'ha de traduir a l'hora, i un cop passada l'hora, si no s'han traduït se salten les que falten i es continua per la primera del lot següent. Si no va arribar mai a dominar el mètode sí que, en canvi, se li'n va imposar la filosofia; deia que, cada vegada que estirava un full acabat del carro de la màquina, tenia la sensació d'acabar de fabricar un bitllet de moneda falsa: "setanta pessetes, setanta pessetes, setanta pessetes".

Al 1953, i malgrat les males companyies, freqüenta Riba, un dels poetes que més va admirar, tot i que la seva n'era una altra, de poesia. Però tot plegat ho explica així: "Si vols aprendre de poesia, i ets de la tendència barroca, doncs estudia la clàssica, i viceversa; perquè parlem de po-

esia, i no pas de vicis". D'aquest coneixement, i dels estudis que va fer de la poètica i de la poesia ribianes, en van sortir, al curs 1965-66, unes conferències que li va encarregar el seu gran i ver amic Antoni Comas, de la càtedra de Llengua i Literatura Catalanes de la Universitat de Barcelona. Aquestes conferències són editades amb el títol *La poesia de Carles Riba*, en un llibret d'estudi necessari per a conèixer què era la Literatura per Ferrater, i en general pot ajudar decisivament a saber què és la Literatura. I què no és.

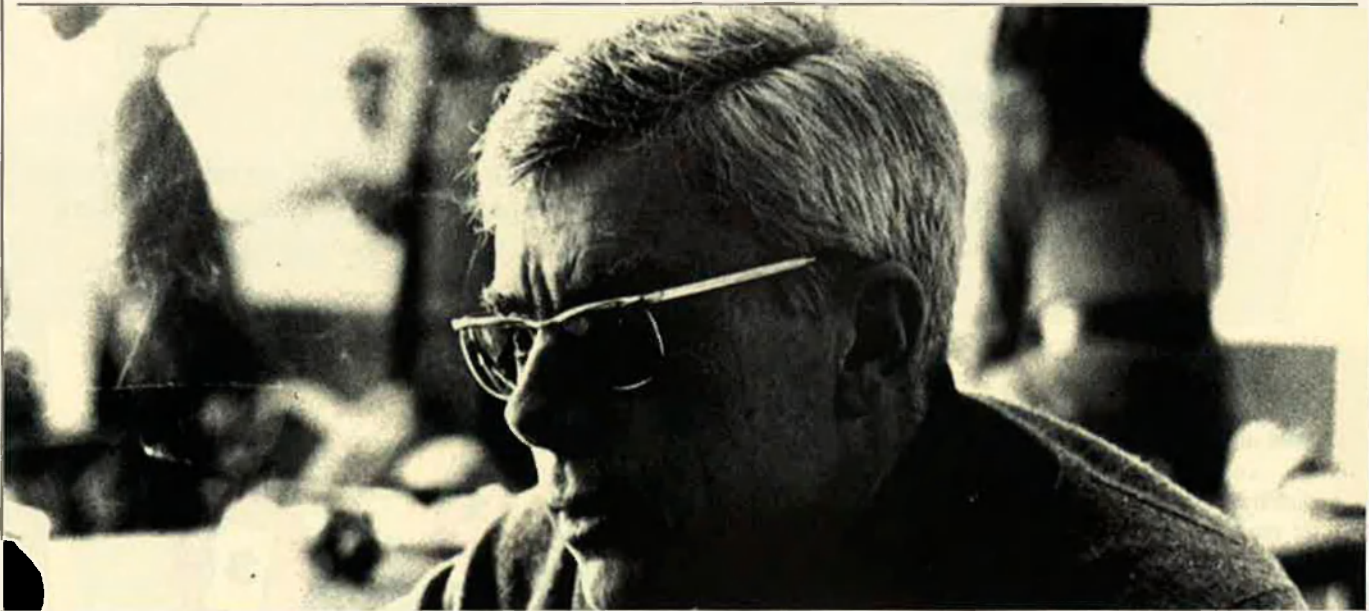
I J. V. Foix, que rebia els diumenges. Els diumenges, un cop havien sortit les visites habituals i quedava en Ferrater, J. V. Foix treia una ampolla d'alcohol especial, més bo que els de compromís, que guardava per a Ferrater, detall de què aquest en deduïa una valoració del seu intel·lecte. Ja que no pas de la seva conversa. També hi ha editat un llibret amb les classes-conferència de Ferrater sobre Foix.

A més dels poetes que li va acostar Eduard Valentí, Rosa Leveroni i Joan Vinyoli, aquest darrer únic rival contemporani de Ferrater, segons els d'aquesta corda.

Aquestes amistats li van reviscolar l'interès per la poesia que ja havia tingut en la primera joventut, sense resultats editables.

I unes bones setmanes de 1958, Ferrater va conjuminar i en part escriure gran part de la seva obra poètica, per la qual ha passat a la posteritat compta, la no mitificable. El 1960 se li publica *Da nucus pueris*, el 1962 *Menja't una cama* i el 1966 *Teoria dels cossos*, tots els quals va aplegar el 1968 a *Les dones i els dies*, que és la seva obra poètica sencera. Ell atribuïa aquesta Epifania, intel·lectual, pur i dur com era i per tant envejós de la vida senzilla, a un afer sentimental: "Escric millor després de l'enamorament". Com que la cosa de seguida li va donar resultat –Joan Fuster a *Destino*, tan d'hora com el 13 de maig de 1961: "Ferrater aconsegueix, d'entrada, un alt lloc en el nostre escalafó literari"– va passar al consum diguem-ne massiu com a poeta. A ell, li estava molt rebé.

El que passava és que ja al 1955 se n'havia anat a París amb una beca, de manera que a primers dels seixanta va decidir d'anar-se'n a Londres a fer treballs editorials –la seva convicció que treballant en el món editorial es podria guanyar la vida sense fer res, és a dir, que li permetria de continuar pensant i estudiant ininterrompidament les grans matèries que el correnien va ser una convicció que el va acompanyar fins a la mort–. Era una convicció ingènua i ensems irritant per a qui

L'enorme quantitat i la fina qualitat dels seus coneixements influeixen poderosament en els seus amics i deixebles.

ARXIU

l'escoltava: ¿com es podia ser tan llest i tan cec alhora?

De Londres no en devia tornar tan escuat, si més no als seus ulls, com es podria pensar, ja que l'any 1963 va intentar la mateixa a Hamburg, concretament a la Rohwolt Verlag. I a Alemanya hi havia Frankfurt i la Fira del Llibre, i allí l'hi esperava l'amor: Jim Jarrell, periodista americana amb seu a Madrid.

L'autora dels cruelíssims versos, només veritat en un cinquanta per cent —però quin cinquanta per cent!— adreçats al poeta i que presideixen, anònims, *Les dones i els dies*:

*"When more is said than must,
Then better left unsaid and done.
Your artful songs of love,
The rigor of your spoken lust,
Have now become a cunning sort of
Overrated pun."*

Que, en no trobar-ne millor traducció, traduirem només per als íntims: "Quan s'ha parlat més del compte, el millor és deixar-ho córrer. Les teves traçudes cançons d'amor, el rigor del teu desig verbal s'han tornat una múrria espècie d'acudit sobrepreuat."

Es van separar tres anys després. Abans, a final del 1963, i en vestes que Jill vivia a Madrid, va acceptar una feina a Barcelona, a Seix Barral, que duia el seu col·lega Carlos Barral. Pel setembre del 1964 es va casar a Gibraltar: "Pel civil, m'he anat a casar a Gibraltar per poder-me casar pel civil".

I se'n va anar a viure a Sant Cugat del Vallès, fugint dels seus "amics" dels darrers anys tant com per gaudir de Jill

Jarrell sense distraccions: pell de mel, pigues, volgudament distant.

L'estiu d'aquell mateix any, una lectura transcendental: la *Gramàtica catalana* de Badia i Margarit. No hi ha llibre innocu: hi està tan disconforme que decideix de dedicar-se a la Lingüística a fi i efecte que algú entre nosaltres pogués parlar de gramàtica amb propietat, és a dir científicament i amb modernitat. Igualment com amb lectura i la Filosofia, més tard amb la Matemàtica i amb la Pintura, espanta i molesta la velocitat amb què es converteix en un expert en la matèria, fins al punt que durant uns anys, immediatament després de l'ensopagada amb Badia, és just de considerar que l'únic que sabia Lingüística aquí i aleshores, és a dir que tenia un coneixement profund i posat al dia de Lingüística, era ell.

Aquest coneixement li va comportar un fet decisiu per a la seva popularitat: li van encarregar classes de Lingüística, i de Literatura, a l'acabada d'estrenar Universitat Autònoma de Barcelona, que aleshores era situada als claustres del monestir de Sant Cugat del Vallès. Les classes, al començament, 1967, eren el dissabtes a la tarda, no pas obligatòries i d'un valor comptable és a dir de notes, absolutament relatiu. La seva dificultat d'expressió era un obstacle que a la mitja hora havia desaparegut de la consciència de l'oient.

Amb les classes i els corresponents deixebles, els articles de la mateixa època a *Serra d'Or* sobre Lingüística, i les seves retrobades anuals amb el jurat internacional de l'europeu premi Formentor, l'enorme quantitat i la fina qualitat dels seus co-

neixements, de la seva ciència, la potència del seu intel·lecte van afectar ja sense remei els grups realment interessats en aquestes matèries.

No voldríem deixar passar l'avinentsa de l'aparició de Badia i Margarit en aquest Credo: contra la llegenda que, en examinar-se Ferrater precisament amb Badia i Margarit per a obtenir la llicenciatura en Filosofia i Lletres un matí d'hora, la d'havent acabat la missa, diu que en Badia, acomplert l'examen, oral, va comentar: "He examinat en Ferrater. ¡Quina pudor d'alcohol que feia!"; i que en Ferrater, si fa no fa a la mateixa hora, comentava: "M'ha examinat en Badia. ¡l feia una pudor d'hòstia!"

Classes, deixebles, algun article, Lingüística. Són els quatre o cinc anys del Ferrater públic. El mes d'abril de 1972 comença a redactar la seva gramàtica del català. El 27 d'aquest mateix mes el trobem mort, per pròpia mà, al seu pis de Sant Cugat, pisos del Bolet, a la Rambla de Ribatallada. L'hivern anterior s'havia estat llegint un tractat nord-americà sobre el suïcidi i les diverses tècniques que s'hi empraven en aquell gran país. Va escollir la que en el tractat es donava com la menys dolorosa: somnífers empassats amb alcohol i una bossa de plàstic per caputxa.

Deu anys abans, en conversa de cafè, a migdia i a la barra, comentava que havia anat al metge i que aquest li havia dit que tenia el fetge d'alumini però que si seguia aquell ritme d'ingestió d'alcohol, en deu anys o boig o mort.

Va triar. Com si diguéssim.

Ramon Barnils